

АВТОМАТИЗОВАНІ ЗАСОБИ КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

AUTOMATED MEANS OF CRIMINALISTIC SUPPORT

Капустіна М.В., к.ю.н.,
доцент кафедри криміналістики

Національний юридичний університет імені Ярослава мудрого

У статті розглянуто автоматизовані засоби криміналістичного забезпечення. Сконцентровано увагу на такій вагомій ознаці криміналістичного забезпечення, як предметність, котра свідчить про пряме, безпосереднє відношення розроблених і запропонованих засобів до особливостей відкриття та здійснення кримінального провадження. Проаналізовано поняття «засіб» у декількох аспектах. Виокремлено види засобів криміналістичного забезпечення.

У статті розглянуто зміст і структуру автоматизованої методики розслідування злочинів. Запропоновано алгоритм дій роботи з автоматизованою методикою розслідування злочинів, визначено можливості автоматизованої методики розслідування злочинів, розкрито зміст такої електронної бази даних, як єдиний реєстр досудових розслідувань і її значення. Акцентовано увагу на впровадженні нового модулю єдиного реєстру досудових розслідувань. Зазначено, що новий модуль реєстру з назвою «Робочий кабінет процесуального керівника» надає допомогу прокурору в його роботі. На базі єдиного реєстру досудових розслідувань планують запустити інтерактивну карту злочинності у державі. Звернено увагу на електронне кримінальне провадження e-case та його можливості. Окреслено коло суб'єктів, які можуть використовувати цю інформаційно-телекомунікаційну систему досудового розслідування. Розглянуто особливості роботи з матеріалами досудового розслідування, що містяться в інформаційно-телекомунікаційній системі досудового розслідування. Виділено переваги електронного кримінального провадження e-case.

У статті визначено ознаки автоматизованих засобів криміналістичного забезпечення. Такими ознаками є предметність, апробованість, науковість, суб'єктність, унормованість, цілеспрямованість.

Ключові слова: автоматизовані засоби криміналістичного забезпечення, автоматизована методика розслідування злочинів, єдиний реєстр досудових розслідувань, електронне кримінальне провадження e-case.

The article considers automated means of criminalistic support. Attention is focused on such an important feature of criminalistic support as objectivity. This feature indicates a direct, direct relationship of the developed and proposed means to the specifics of the investigative activity to the peculiarities of the opening and implementation of criminal proceedings. The concept of means in several aspects is considered and analyzed. The types of means of criminalistic support are highlighted.

The article considers the content and structure of automated methods of crime investigation. The algorithm of actions of work with the automated methods of investigation of crimes is offered. Possibilities of the automated methods of investigation of crimes are defined. The article also reveals the content of such an electronic database as a unified register of pre-trial investigations. The significance of the unified register of pre-trial investigations has been determined. Attention is focused on the introduction of a new module for the unified register of pre-trial investigations. It is noted that a new module of the register called "Working Office of the Procedural Manager" provides assistance to the prosecutor in his work. It is noted that on the basis of a unified register of pre-trial investigations they plan to launch an interactive map of crime in the country. The article focuses on e-case electronic criminal proceedings. Possibilities of electronic criminal proceedings e-case are indicated. The circle of persons which can use this information and telecommunication system of pre-judicial investigation is designated. The peculiarities of working with the materials of the pre-trial investigation contained in the information and telecommunication system of the pre-trial investigation are considered. The advantages of e-case electronic criminal proceedings are highlighted.

The article identifies and discloses the signs of automated s criminalistic support. Such signs are objectivity, testimony, scientific, subjectivity, fertility, purposefulness.

Key words: automated means of criminalistic support, automated methods of crime investigation, unified register of pre-trial investigations, electronic criminal proceedings e-case.

Постановка проблеми. У структурі криміналістичного забезпечення як сукупності (системи) засобів, розроблених наукою криміналістикою й апробованих судово-слідчою практикою, що використовуються на основі отриманих знань і вмінь відповідно до загальних засад і завдань кримінального провадження працівниками органів кримінальної юстиції з метою протидії злочинам, особливе місце займають автоматизовані засоби, які застосовуються для розкриття та розслідування кримінальних правопорушень.

Проблеми формалізації слідчої діяльності та впровадження у процес досудового розслідування інноваційних технологій у своїх працях досліджували такі вчені-криміналісти, як Г.К. Авдеева, В.В. Бірюков, В.А. Журавель, В.Л. Синчук, В.М. Шевчук, В.Ю. Шепітько та ін., однак питання автоматизованих засобів криміналістичного забезпечення й досі залишається не визначеним.

Мета статті – визначення та розкриття ознак автоматизованих засобів криміналістичного забезпечення на основі вивчення їхніх структурних елементів, аналізу можливостей і призначення передових інноваційних технологій.

Вклад основного матеріалу. Однією з вагомих ознак, яка становить фундамент поняття «криміналістичне забезпечення досудового розслідування», є предметність. Її сутність полягає у тому, що для практичної діяльності слідчих органів мають бути надані засоби, які відповіда-

ють специфіці цієї діяльності та задовольняють її потреби [1, с. 284–285]. Якщо звернутися до тлумачних словників, то засобом вважається: 1) прийом, спосіб для досягнення чогонебудь; 2) знаряддя (предмет, сукупність пристосувань, механізмів, пристроїв) для здійснення будь-якої діяльності [2]. Аналіз наданого тлумачення та юридичної літератури дає змогу погодитися з позицією Є.Д. Лук'янчикова, котрий розглядає засоби (але за колом своїх наукових інтересів – інформаційне забезпечення) у двох аспектах. По-перше, це передбачені законом дії, які здійснюються у кримінально-процесуальній або оперативно-розшуковій формі з метою встановлення інформації у процесі пізнавальної діяльності з розкриття злочину. По-друге, це знаряддя (інструментарій), які застосовуються у межах передбачених дій для підвищення їхньої ефективності та забезпечення результативності. До цієї групи автор включає не тільки технічні пристосування, а й також розроблені криміналістикою спеціальні методики, криміналістичні тактичні прийоми та методичні рекомендації різного спрямування [3, с. 119]. Саме другий аспект розгляду зазначеного поняття надає можливість віднести результати певних наукових досліджень до засобів криміналістичного забезпечення та розподілити їх на такі види: а) науково-технічні засоби; б) організаційно-тактичні засоби; в) методико-криміналістичні засоби; г) інформаційні засоби; д) попереджувально-профілактичні

засоби. Отже, предметність як ознака криміналістичного забезпечення свідчить про пряме, безпосереднє відношення розроблених і запропонованих засобів до особливостей відкриття та здійснення кримінального провадження.

Вивчення й аналіз наукової літератури, присвяченої проблемам упровадження у процес розслідування інноваційних технологій, під якими прийнято розуміти упорядковану сукупність масивів інформації про об'єкти й інформаційні технології, у тому числі засоби сучасної комп'ютерної техніки, програмне забезпечення і мережі зв'язку, що забезпечують процеси введення, опрацювання та видачі інформації, дозволяє виокремити такі автоматизовані засоби криміналістичного забезпечення:

1). **Автоматизована методика розслідування окремих видів злочинів**, яка складається із засобів інформаційного, технічного та програмного забезпечення. Засобами технічного забезпечення автоматизованої методики є: апаратні компоненти (комп'ютери, пристрої для збору, накопичення, обробки інформації); телекомунікаційна апаратура та її елементи (модеми, пристрої безпроводного зв'язку тощо). До засобів програмного забезпечення (програмного інструментарію) відносять системне програмне забезпечення (операційну систему), прикладне програмне забезпечення й інструментальне програмне забезпечення (редактори тексту, бази даних). Засобами інформаційного забезпечення автоматизованої методики є науково-практичні рекомендації щодо оптимальної організації досудового розслідування, результати узагальнення судово-слідчої практики (емпірична база) та нормативно-правова база. Всі ці компоненти рекомендації, емпірична та нормативно-правова бази перебувають у нерозривному зв'язку. Структурними елементами автоматизованої методики є:

1. криміналістично-значущі ознаки відповідного злочину (криміналістична характеристика);
2. типові слідчі ситуації та версії;
3. системи слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій, заходів, заходів забезпечення кримінального провадження та інших процесуальних дій;
4. окрема слідча (розшукова) дія, негласна слідча (розшукова) дія, захід забезпечення кримінального провадження або певна процесуальна дія із запропонованої системи.

Робота з автоматизованою методикою розслідування злочинів має певний алгоритм дій. Так, на початковому етапі роботи слідчий (користувач) заносить до відповідних вікон вихідні відомості щодо певного кримінального провадження. Ці відомості стосуються криміналістично-значущих ознак певного злочину. Також, якщо не має інформації або відомостей щодо певної ознаки злочину, то робиться відповідна помітка «не відомо». Заповнюються всі вікна. Це перший етап роботи.

Традиційно у роботі з інформаційними технологіями виділяють три етапи: 1. збір інформації; 2. обробку первинної інформації й отримання підсумкової інформації; 3. передачу інформації користувачу. Заповнення всіх вікон, граф – це перший етап роботи, після чого починається другий етап – обробка первинної й отримання підсумкової інформації. Первинна інформація – це відомості щодо криміналістично-значущих ознак, а вже підсумкова інформація стосується слідчої (кримінальної) ситуації. Тобто відомості, надані користувачем, фактично є піддруктям для формування слідчої ситуації. Після цього починається третій етап роботи – передавання інформації користувачу.

Перша інформація, котра надається слідчому як користувачу, – це версії та система слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій та інші дії. Дії розташовані у відповідному порядку, й у цьому ж порядку бажано з ними працювати. Користувач обирає дію (першу, яка зазначена у переліку), і відкривається наступне діалогове вікно. Воно вже стосується конкретної слідчої (розшукової) дії, а саме алгоритму її проведення. Фактично

це вже перелік рекомендацій процесуального, тактичного характеру та рекомендації щодо фіксації. Що стосується процесуального характеру, то, наприклад, можуть міститися рекомендації щодо звернення до слідчого судді із клопотанням про дозвіл на проведення відповідної слідчої дії, порядок цього звернення та, можливо, зразок клопотання про надання дозволу на проведення відповідної слідчої дії.

Щодо рекомендацій тактичного характеру, то вони будуть присвячені послідовності проведення дії (етапам), тактичним прийомам та обставинам, які необхідно встановити під час проведення цієї слідчої дії.

Що стосується фіксації, то будуть міститися відомості щодо основних способів: якщо це протоколювання, то зразок або бланк відповідного протоколу та схема занесення відомостей до нього. Щодо графічних зображень будуть міститися відомості щодо видів планів і схем, перелік умовних позначень. Щодо фотофіксації також будуть надані певні рекомендації стосовно її здійснення й оформлення фотографії.

Отже, із зазначеного вище вбачається, що відомості користувач отримує крок за кроком, тобто поступово: від загального до окремого.

Впровадження автоматизованих методик розслідування злочинів у діяльність слідчого надає можливості: 1) модернізувати слідчу діяльність; 2) оптимізувати рішення, що прийматимуться у процесі розкриття та розслідування злочину; 3) забезпечити інформаційне ведення кримінального провадження; 4) здійснювати пошук криміналістично значущої інформації з метою розкриття та розслідування злочину; 5) проводити аналітичну роботу з виявлення прихованих зв'язків між елементами криміналістичної характеристики злочину, що має місце, а також виявлення ланцюжків злочинних дій (подій) за розслідуваним кримінальним провадженням та ін.

2). **Єдиний реєстр досудових розслідувань**, створений за допомогою автоматизованої системи електронної бази даних, відповідно до якої здійснюються збирання, зберігання, захист, облік, пошук, узагальнення даних, що використовуються для формування звітності, а також надання інформації про відомості, внесені до Реєстру, з дотриманням вимог кримінального процесуального законодавства та законодавства, яким врегульовано питання захисту персональних даних і доступу до інформації з обмеженим доступом. Реєстр утворений і ведеться відповідно до вимог Кримінального процесуального кодексу України з метою забезпечення: реєстрації кримінальних правопорушень (проваджень) та обліку прийнятих під час досудового розслідування рішень, осіб, котрі їх учинили, та результатів судового провадження; оперативного контролю за додержанням законів під час проведення досудового розслідування; аналізу стану та структури кримінальних правопорушень, вчинених у державі; інформаційно-аналітичного забезпечення правоохоронних органів [4].

Нещодавно у Єдиному реєстрі досудових розслідувань було створено новий модуль – «Робочий кабінет процесуального керівника». Він допомагає прокуророві здійснювати контроль за дотриманням строків розслідування, а також за додержанням законів під час прийняття рішень про зупинення, закриття провадження, зміну підслідності.

На базі ЄРДР планують запуснути інтерактивну карту злочинності у державі, яка відкриє громадянам доступ до інформації про зареєстровані протиправні кримінальні діяння не тільки в Україні, а й в окремих областях, територіальних громадах, містах і селах.

3) **Електронне кримінальне провадження e-case**, або інформаційно-телекомунікаційна система досудового розслідування – це система, яка забезпечує створення, збирання, зберігання, пошук, оброблення та передачу матеріалів та інформації (відомостей) у кримінальному провадженні. Слідчий, дізнавач, прокурор, слідчий суддя,

суд, а також захисник (за його згодою) та інші учасники кримінального провадження можуть використовувати інформаційно-телекомунікаційну систему досудового розслідування під час реалізації своїх повноважень, прав та інтересів, передбачених законом. Матеріали досудового розслідування, що містяться в інформаційно-телекомунікаційній системі досудового розслідування, передаються, їхні копії чи примірники надаються в електронній формі, а за рішенням слідчого, дізнавача, прокурора, слідчого судді, суду, котрі їх передають чи надають, – у паперовій формі. Документи, що підписані, погоджені в інформаційно-телекомунікаційній системі досудового розслідування з використанням кваліфікованого електронного підпису, їхні примірники в електронній і паперовій формах визнаються оригіналами документів [5].

Серед переваг електронного кримінального провадження e-case доцільно виділити такі: 1) підвищення ефективності обміну інформацією між слідчим, прокурором, судом; 2) суттєве зменшення затрат часу та ресурсів у кримінальному провадженні; 3) ефективну координацію учасників кримінального процесу; 4) наявність у реальному часі актуальної й об'єктивної інформації про стан кримінального провадження та злочинності загалом; 5) усунення можливостей фальсифікації матеріалів і зменшення корупційних ризиків.

Вивчення структурних елементів, аналіз можливостей і призначення вище розглянутих автоматизованих засобів криміналістичного забезпечення дозволяють стверджувати, що їм притаманні такі ознаки:

упредмеченість – сутність такої ознаки полягає у тому, що у практичну діяльність слідчих органів мають бути введені засоби, які відповідають специфіці цієї діяльності та задовольняють її потреби;

апробованість – передбачає процедуру верифікації (перевірки) створених і наданих криміналістичних засобів практиці у реальних умовах шляхом встановлення ступеню їх ефективності та продуктивності у протидії злочинним проявам;

науковість – підкреслює, що методологічну основу дослідження, результатом якого є розроблення криміналістичних засобів, становлять методи діалектичної та формальної логіки, загальнонаукові методи та спеціальні методи криміналістики. Саме використання зазначених методів у процесі дослідження дозволяє отримати об'єктивні результати й обґрунтувати їх. Більш того, ці методи надають можливість перевірити отримані результати з метою їх додаткового підтвердження або критичної оцінки адекватності, оскільки саме вони забезпечують доступність інших вчених до вихідних даних, методик і наданого висновку;

суб'єктність – реалізація засобів криміналістичного забезпечення певним колом учасників кримінального провадження. До такого кола учасників належать: 1) слідчі органів Національної поліції, органів безпеки, органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства, органів Державного бюро розслідувань; детективи підрозділів внутрішнього контролю Національного анти-

корупційного бюро України; 2) прокурори, які здійснюють нагляд за додержанням законів під час проведення досудового розслідування у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням; 3) працівники оперативних підрозділів органів Національної поліції, органів безпеки, Національного антикорупційного бюро України, Державного бюро розслідувань, органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового і митного законодавства, органів Державної прикордонної служби України;

унормованість – відповідність загальним засадам і завданням кримінального провадження. До загальних засад кримінального провадження, якими необхідно керуватися у створенні та використанні криміналістичних засобів, належать: верховенство права, законність, рівність перед законом і судом, повага до людської гідності, забезпечення права на свободу й особисту недоторканність, недоторканність житла чи іншого володіння особи, таємниця спілкування, невтручання у приватне життя, недоторканність права власності, презумпція невинуватості та забезпечення доведеності вини, свобода від самовикриття та право не свідчити проти близьких родичів і членів сім'ї (ст. 7 КПК України). Завданнями кримінального провадження є: 1) захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень; 2) охорона прав, свобод і законних інтересів учасників кримінального провадження; 3) забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності у міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура (ст. 2 КПК України);

цілеспрямованість – передбачає використання криміналістичних засобів із метою протидії злочинам. Вивчення й аналіз різноманітної юридичної літератури за цією проблематикою показує, по-перше, що поняття «протидія злочинам» зазвичай розглядається у двох аспектах – кримінально-правовому та кримінологічному; по-друге, має загальносоціальний, соціально-кримінологічний та індивідуальні рівні, які складаються із системи відповідних заходів (соціально-економічних, організаційно-правових, попереджувально-профілактичних) спрямованих на виявлення, розкриття, розслідування, попередження злочинів, інформаційно-консультаційне забезпечення законопроектів із цієї проблематики, судовий розгляд кримінальних проваджень і покарання винних, роботу з виправлення засуджених, нагляд за особами, звільненими із місць позбавлення волі. Як видається, протидія злочинам як мета використання криміналістичних засобів включає дії та заходи з виявлення, розслідування, профілактики, припинення і запобігання злочинам.

Висновок. Отже, автоматизованим засобам криміналістичного забезпечення притаманні такі ознаки, як предметність, апробованість, науковість, суб'єктність, унормованість, цілеспрямованість.

ЛІТЕРАТУРА

- Капустіна М.В. Забезпечення криміналістичне. *Велика українська юридична енциклопедія*. Харків : Право, 2018. Т. 20: Криміналістика, судова експертиза, юридична психологія. С. 284–287.
- Академічний тлумачний словник української мови. URL: <http://sum.in.ua> (дата звернення 20.09.2021).
- Лук'янчиков Є.Д. Методологічні засади інформаційного забезпечення розслідування злочинів : монографія. Київ : Нац. акад. внутр. справ України, 2005. 360 с.
- Положення про порядок ведення Єдиного реєстру досудового розслідування : Затв. Наказ Ген. Прокурора України 17 серпня 2012 р. № 69. URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення 15.11.2021).
- Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо запровадження інформаційно-телекомунікаційної системи досудового розслідування : Проект Закону України № 5246. URL: <http://w1.c1.rada.gov.ua> (дата звернення 15.11.2021).